

"Acum vreo cateva luni, fiind programat intr-o emisiune cu Neagu Djuvara, la miezul noptii, intr-o duminica, am avut curiozitatea sa vad ce ne impinge pe noi la miezul noptii, ce lucruri fierbinti de mult mai mare interes ocupa orele de maxima audienta. Sa vedeti cum arata spectacolul din zona derizoriului: ni s-a aratat un cetatean care dadea pe gura, in cateva minute, vreo 20 de pahare de bere. Unii cauta spectacolul la acest nivel de vulgaritate. Exista si o alta cale: sa cauti spectacolul in zona culturii", a povestit academicianul Solomon Marcus la Institutul Cultural Roman, in cadrul unei conferinte despre "timp" si despre "farmecul trecerii (timpului)".

Evenimentul, intitulat "Frumusețea timpului care trece", a fost organizat luna aceasta de Asociația Română pentru Cultura, Educație și Normalitate - ARCEN.

Profesor la Facultatea de Matematica și Informatica a Universității din București, membrul titular al Academiei Române începând cu 2001, Solomon Marcus a publicat zeci de cărți în peste 10 limbi, sute de articole de cercetare în matematică, lingvistică, informatică, poetică, semiotică, antropologie, istoria și filosofia științei, precum și articole pe teme de cultură generală și de educație. O parte importantă a lucrării sale "Paradigme universale" este consacrată problemei timpului.

Citeste mai jos explicatiile matematicianului Solomon Marcus despre: conceptul de "timp" (vazut prin "ochelarii metaforei")

artele liberale

nevoia umană pentru spectacol

despre farmecul "trecerii" (timpului)

ce greseli putem face în legătura cu înțelegerea timpului

diferențele dintre mentalitatea occidentală și cea extrem-orientală

"Trecerea timpului"... era suficient să se spună "trecerea". Timpul trece? Sau noi trecem? E ca atunci când pleacă trenul din gară și spui "uite, casele se misca!", dar de fapt ele stau pe loc și tu te misti. Este o dilemă filosofică dacă evenimentele au loc în timp sau dacă timpul este pur și simplu desfășuratorul evenimentelor.

Să nu încercați să definiți timpul, căci intrați într-o capcană fără ieșire. Pur și simplu nu există o definiție a timpului. Când am scris cartea despre timp (Timpul, n.r.), mi-am dat seama că singura salvare este să mă gândesc la un anumit fel de timp: timp cronologic, timp fizic, timp biologic, timp subiectiv, timp lingvistic, timp cuantic, timp relativist etc. Zeci și zeci de feluri de timp".

Timpul - vazut cu "ochelarii metaforei"

"Cu ochelarii metaforei vom citi marea varietate de timpuri. Expresia "timpul trece" este o metaforă hidraulică, pentru că imediat ne gândim la asimilarea timpului cu un curs de apă, cu un rau. Ea vine de la Heraclit - Pata rhei ("Totul curge"). E o schimbare continuă.

O altă metaforă a timpului: timpul ca zbor al unei pasări - Lamartine: "Timp, suspenda-ți zborul!"

Parerea mea este că timpul are nevoie de metafore. Fără metaforă, înțelegerea lumii este schioapă. Și nu e vorba de metaforă învățată la școală, de metaforă retorică de înfrumusețare, ci de o metaforă cognitivă și creatoare. Pentru că atunci când vorbim de metaforele timpului nu

ne referim la timp ca la o entitate preexistentă. În afara acestor metafore, timpul nu există. Ai ci a fost marea dezbateră filosofică între Bergson și Einstein. Bergson i-a spus lui Einstein: timpul de care vorbiți dumneavoastră în știință nu e un timp autentic, real, ci e un timp spațializat. Începând cu parametrul "T", la care se referă matematicienii și fizicienii. Adevărul este că întreaga tradiție a referirilor la timp în știință, din antichitate și până azi, s-a aflat sub tirania metaforelor spațiale. Ce este timpul? Este ceea ce ceasurile măsoară. Dar ceasul este spațiu, e vizual.

Deci e suficient să punem întrebarea "în ce ar putea consta frumusețea trecerii?" Nu mai e nevoie să adăugăm "timpului", pentru că deja temporalitatea e acolo. Lucrul acesta e foarte puternic și în vorbirea obișnuită, și în literatură: "to pass away" din engleză, a trece dincolo, a muri, "În marea trecere" (la Lucian Blaga), "Unei trecătoare" (la Baudelaire)... Deci în asta consta minunea trecerii: în faptul că e făcută din clipe. Problema este cum prindem aceste clipe, cum ne bucurăm de ele.

Benjamin Franklin a propus o metaforă temporală, în secolul al XVIII-lea (co-autor la declarația de Independență a Statelor Unite): "Time is money". Oamenii asta fac de obicei, asimilează timpul cu o resursă monetară".

Despre farmecul "trecerii" (timpului)

"În ce constă farmecul trecerii? Să prinzi o clipă magică, care să te marcheze, să-ți staruie în amintire, să cauți să te agăți de ea. Asta face tot timpul! Frumusețea trecerii cred că stă în a savura clipa. Cei care ratează în a sesiza frumusețea trecerii se recrutează în primul rând dintre cei care acopera o coajă de banalitate, de rutină. Cum spunea Walt Whitman, în "Fire de iarbă": fiecare centimetru pătrat este acoperit de o minune, dar trebuie să o vezi, să te apleci asupra ei, să nu lași să se astearnă rutina, banalitatea peste aceste minuni.

Gândiți-vă că trecerea este, de fapt, tema esențială a poeziei, a artei. Gândiți-vă la acea poezie a lui Eminescu, care nu e prea mult frecventată, dar este extraordinară: "Vre o zgătie de fată". Privind câteva fete pline de vitalitate, de frumusețe, de eleganță a mișcărilor, vede deodată în ele babele în care vor evolua aceste fete și indică și o perioadă: "toate peste-un sfert de secol". Noi în general căutam să-i raportăm pe oamenii pe care îi vedem la trecutul lor. Eminescu a simțit nevoia să proiecteze, să-și imagineze trecerea spre viitor a unor adolescente extraordinare.

Amintiți-vă personajul Beranger, al lui Eugen Ionesco, din "Regele moare". Abia în preajma morții el descoperă acest farmec al lucrurilor extraordinar de simple, care i-au scăpat o viață întreagă. Să nu repetăm experiența lui Beranger! Să nu lăsăm pentru sfârșitul vieții acest lucru, ci să-l facem pe tot parcursul vieții noastre!

La cei mai mulți, trecerea e lăsată în răspunderea altora, nu a lor. Am stat vreme de secole sub această tiranie a vorbelor cronicarului Miron Costin (în secolul al XVII-lea): "Nu sunt vremile sub carma omului, ci bietul om sub vremi". Pe urmă, toate mintile luminate care au urmat au încercat să ne scoată de sub acest slogan. De pildă, tot programul Junimii lui Maiorescu asta a făcut: a căutat să schimbe relația dintre tradiție și nouitate".

Greseli în raport cu înțelegerea timpului

"O greșeală enormă: asimilarea somnului cu timpul pierdut. E adevărat că există acel somn de proastă calitate, când ne agitam. Acela este timp pierdut. Dar somnul autentic, de calitate bună, când pui capul pe pernă și imediat adormi și evident că trebuie să-ți organizezi viața astfel încât așa să se întâmple, acest somn este una din perioadele cele mai pline ale existenței umane.

Este ceva care trebuie savurat. Cred că putem vorbi de voluptatea somnului, așa cum Baudelaire vorbea de "lux, calm și voluptate". Somnul nu e doar modul în care organismul recuperează sub aspect biologic. Somnul e de o bogăție extraordinară în ceea ce privește psihicul nostru, elaborările mentale. Creierul continua să lucreze: de multe ori, imediat după ce ne trezim ne clarificăm lucruri pe care multă vreme nu le-am putut elucidă. Sunt atâtea marturii de mari savanți și mari artiști care au relatat despre importanța inconstienței în activitatea lor creatoare. Marturii ale unui compozitor ca Mozart, sau ale unui savant ca Poincaré... Somnul este un ingredient esențial al bucuriei de viață, al trecerii. "Lauda somnului", la Blaga... Înțelegi timpul ca un val care vine peste tine, uneori ca un tsunami, sau mai degrabă tu vii ca un val peste el? Sunt două extreme, viața cotidiană se situează undeva între aceste două extreme. În bună măsură, tot efortul pe care îl face cultura omenirii este de a mari ponderea viziunii a două: noi să venim peste timp, noi să-l facem, nu alții să ne trăiască viața, ci noi să ne-o trăim, cum spunea, foarte frumos, Steve Jobs. De Anul Nou, cele mai multe întrebări sunt de primul tip, de tipul timpului care vine ca un val peste tine, de "tipul Miron Costin". "Ce așteptați de la Anul Nou?" - aceasta este întrebarea cea mai frecventă. "Ce vă doriți să vă aducă Anul Nou?" Dar întrebările de al doilea tip - "Ce proiecte aveți?", "Ce vreți să faceți în Anul 2012?" - întrebările de acest fel sunt mai rare, din păcate. Noi stăm într-o lume în care predomină este încă "viziunea Miron Costin".

Despre viața ca "trecere"

"De ce să faci ceva, când ai putea să nu faci nimic?" Va propun o listă de câteva "gauri negre" care ne trag în ele cu o forță extraordinară și din care fiecare iese cum poate: starea larvară, lancezeala, leneapli, ctiseala, anodinu, derizoriu, nesemnificativul, stresul, starea de stres, viciul, rutina.

Toate sunt ingrediente ale umanului. Cine poate spune că n-a trecut prin ele? Toate aparțin trecerii noastre! Uneori, trecerea de la acest gauri negre la stările creatoare poate fi imperceptibilă. Lucrurile nu sunt în alb și negru. Problema este că noi avem o nevoie organică de a ieși din plictiseală. Fiecare iese cum poate".

Nevoia umană pentru spectacol

"Dictonul clasic latin: "Paine și circ" - e nevoia de a ieși din plictiseală, din rutină. Ce este asta? Eu aș numi-o nevoia general umană de spectacol. Trecerea vrem să-o transformăm în spectacol. Ceva care să ne scoată din contingentă, să ne propulseze într-un alt univers, să ne improspăteze, să ne surprindă. Nevoia de spectacol apare indiferent de domeniu, inclusiv în știință. Spectacole există la orice nivel. Trebuie să recunoaștem că cei mai mulți caută spectacole în zona anodinu.

Acum vreo câteva luni, fiind programat într-o emisiune cu Neagu Djuvara, la miezul nopții, într-o duminică, am avut curiozitatea să vad ce ne împinge pe noi la miezul nopții, ce lucruri fierbinti de mult mai mare interes ocupă orele de maximă audiență. Să vedeti cum arată spectacolul din zona derizoriului: ni s-a arătat un cetățean care dădea pe gura, în câteva minute, vreo 20 de pahare de bere. Și același personaj, duminică următoare, infulecă vreo câteva zeci de ouă. Unii caută spectacolul la acest nivel de vulgaritate.

Exista și o altă cale: să cauți spectacolul în zona culturii. În antichitatea română s-au dezvoltat artele liberale, devenite etalon cultural în Evul Mediu. De ce se numeau "arte liberale" - pentru că la ele aveau acces numai oamenii liberi, deci cei care nu erau sclavi. Oamenii liberi aveau acces la domeniile care merita să fie cultivate, cum spun americanii, "for their own sake", de dragul lor, de plăcerea lor, care trăiesc din gratuitatea lor, care mizează pe jocul superior al culturii, al creativității. Erau acele șapte arte liberale: trei verbale (gramatică, retorică, logică) și patru numerice (aritmetică, geometrie, muzică, astronomie). O alăturare care în școală și în universitate pe care noi le-am frecventat este de neconceput.

Cum să pui alături muzică de geometrie, astronomie de retorică?... Care era numitorul lor comun? Era tocmai faptul că nu erau domenii care să aibă o valoare utilitară directă, ci erau domenii care aveau valoare de cunoaștere, o valoare ludică. Erau domenii care să producă o plăcere a spiritului. Iar sclavilor le erau rezervate lucrurile direct utile, pe care trebuiau să le învețe ca să fie de folos (lor și stăpânilor lor). Aceste arte liberale au ajuns până în zilele noastre: sigur, ele n-au triumfat în sistemele educaționale mondiale, dar la Harvard există Faculty Of Liberal Arts. Există astfel de facultăți în Marea Britanie, în Scandinavia, în Europa Occidentală".

Artele liberale vs celelalte domenii

"Cu aceste arte liberale, trecerea ca viața devine PȚrecere, devine o mare plăcere spirituală, devine cultură! Evident, ulterior artele liberale și-au extins perimetrul.

Un ingredient important al spectacolului, de grad inferior de cultură, este competiția, care oricând poate degenera în violență, așa cum vedem. Metafora temporală dominantă este aceea care asimilează timpul cu o ființă malefică, pe care trebuie să o ucidem: "a omori timpul"! Are o forță extraordinară. As spune chiar că, sub aspect statistic, cea mai frecventă utilizare a timpului este aceea care se află sub imperiul metaforei ucigătoare. Asta este problema unui număr imens de persoane: cum să faci să nu simți trecerea timpului, să-l omori ca să ieși din plictiseală, nu să faci ceva interesant cu el. Cei mai mulți îl omoară prin anodin. Dar și prin violență, prin viciu".

Mentalitatea occidentală vs mentalitatea extrem-orientală

"Dacă e să căutăm diferențe între mentalitatea occidentală și cea extrem-orientală, as spune că în mentalitatea extrem-orientală e o altă metaforă temporală puternică: metafora cercului.

Observați că în vechile mituri ale omenirii, temporalitatea e prezenta foarte slab. Eu am repertoriat la un moment dat opozițiile binare din care apar în miturile studiate de Claude Lévi-Strauss în cele patru volume din "Mythologiques". Și am constatat că din cele vreo 120 de opoziții binare, doar 10 se referă la timp și doar vreo două se referă la durată. Restul stau sub imperiul metaforei cercului, periodicitățile noapte-zi, vară-iarnă etc. Și se știe că temporalitatea în budism este sub semnul circularității, este dominată de viziunea periodică. Mitul eternei reîntoarceri.

Temporalitatea occidentală a stat mereu sub semnul linearității, în timp ce cea extrem-orientală a stat sub semnul circularității. Dar în ultimele decenii s-a constatat că aceeași viziune circulară apare în timpul cuantic și în timpul copilului foarte mic, deci imediat după naștere. Deci trei temporalități aparent fără nici o legătură între ele (temporalitatea pruncului, temporalitatea cuantică și temporalitatea în mituri) stau sub semnul aceleiași metafore temporale a cercului, sau un prezent continuu (în mecanica cuantică nu există ecuații de mișcare a unei particule)". S URSA;

HotNews.ro